

— 66. Pr. kg. I, str. 43. — 67. Kr. kg. II, str. 8, 12, 17, 25. — 68. J. Zahn, O. C. str. . — 69. Pr. kg. II, str. 46. — 70. Kr. kg. II, str. 44, 52, 60, 70, 89, 97, 104, 114. Kr. kg. III, str. 1, 21. — 71. Pr. kg. III, str. 150. — 72. Mr. kg. III, str. 338. — 73. Pr. kg. III, str. 70. — 74. Pr. kg. III, str. 11. — 75. Kr. kg. IV, str. 69, 117, 140. — 76. Mr. kg. III, str. 238. — 77. Kr. kg. I, str. 53. — 78. J. Zahn, O. C. str. . — 79. Dr. R. Kohlbach: Steierische Bildhauer, Graz 1957, str. 297. — 80. Mr. kg. I, str. 91. — 81. Mr. kg. I, str. 77, 89, 90. Kr. kg. I, str. 185. — 82. Pr. kg. II, str. 28. — 83. Mr. kg. str. 116. — 84. Mr. kg. III, str. 44. — 85. Kr. kg. II, str. 97. — 86. Kr. kg. III, str. 144. Mr. kg. II, str. 186. — 87. Kr. kg. III, str. 53. — 88. Mr. kg. III, str. 64. — 89. Pr. kg. III, str. 16. — 90. Mr. kg. III, str. 80. — 91. Pr. kg.

III, str. 20. — 92. Kr. kg. IV, str. 54, 75. — 93. Kr. kg. I. — Vse navedene matrice konjske župnije se hranijo v nadžupnijskem uradu v Slov. Konjicah. — 94. Kr. kg. I. — 95. Kr. kg. I. — 96. Kr. kg. IV. — 97. Kr. kg. III. — 98. Kr. kg. III, in IV. — 99. Pr. kg. I. — 100. Kr. kg. VI. — 101. Kr. kg. IV. — 102. Kr. kg. V. — 103. Kr. kg. I. — 104. Pr. kg. I. — 105. Pr. kg. I. — 106. Pr. kg. I. 107. Kr. kg. III. — 108. Kr. kg. IV. — 109. Kr. kg. IV. — 110. Kr. kg. IV. — 111. Kr. kg. IV. — 112. I. Slekovce: Duhovni sinovi slavne nadžupnije Konjske, Maribor 1898, str. 29. — 113. Pr. kg. I. — 114. Kr. kg. V., VI. — 115. I. Slekovce. o. c., str. 32. — 116. Mr. kg. IV. — 117. Pr. kg. II. — 118. Kr. kg. VI. — 119. Kr. kg. VI. — 120. Dr. R. Kohlbach: o. c., str. 234. — 121. Mr. kg. IV.

IZ ZGODOVINE POSTOJSKE JAME

ROMAN SAVNIK

I.

Slovenski kras vključuje brezkončno podzemlje, ki je zaradi neštetihi včasih komaj zaznavnih razpok ter podorov in vodnih sifonov še vedno malo znano, dasi so ga začeli domačini in tujci raziskovati že pred več stoletji. Tako v celoti ne poznamo niti Postojnske jame, v katero so prvič prodrli že leta 1818. V ta davno minuli čas segajo tudi začetki njene turistične ureditve.

Vendar velja pripomniti, da je imela Postojnska jama, kar se tiče turističnega obiska, dve predhodnici. Jama Vilenica pri Lokvi je zaslovela že sredi 18. stol., pečino na Hudem letu pri Padričah vzhodno od Trsta pa je v sprednjem, laže dostopnem delu turizmu odprl l. 1808 gostilničar Josip Eggenhöfner iz bližnjega Boschetta kraj Vrdele, ki je v ta namen vzel jamo v zakup. Žal so vanjo malo let nato vdrli tatovi, ki so se tu nadejali zakladov. Pri tem so pokvarili turistične naprave in uničili precej bogat prirodni okras jame. Podobna usoda je kasneje doletela Vilenico. Obe jami sedaj malokdo obišče.

Kapniki po Valvasorju (Die Ehre..., 1689)

O Postojnski jami se je sčasoma nako-
pičilo ogromno slovstva v različnih jezikih,
vendar o njej doslej še ni bila napisana
nobena moderna znanstvena monografija.
Zato še vedno s pridom segamo po nad sto
let starem spisu sudetskega Nemca Adolfa
Schmidla¹ o Notranjskem krasu, s ka-
terim je ustvaril prve temelje jamoslovne
znanosti. V tem delu je namreč zbranih
mного neoporečnih podatkov o najstarejših
raziskavah Postojnske jame, ki so jih
Schmidlu dobršen del posredovali domačini
in bi sicer šli za vedno v pozabo. Na dra-
goceni jamski arhiv v Postojni pa se
Schmidl ni oprl. Zelo malo ga je dobrega
pol stoletja kasneje izkoriščal postojnski
okrajni glavar Štefan Lapajne, ki je
bil v tem svojstvu dve leti predsednik Jam-
ske komisije. Od objave njegove kronike o
Postojnski jami je doslej preteklo novega
pol stoletja.²

Postojnska jama je najimenitnejši in naj-
daljši del enotnega podzemeljskega sistema,
h kateremu spadajo na področju Pivške
kotline zlasti Otoška, Črna, Pivka in Mag-
dalena jama, ki se odpirajo precej blizu
skupaj. Pred l. 1818 so obiskali in opisali
dotlej znani in pristopni sprednji del Po-
stojnske jame štirje pomembni možje: ljub-
ljanski fevdalec Ivan Vajkard Valvasor,
nemški matematik Josip Anton Nagel, fran-
coski prirodoslovec Baltazar Hacquet in
dunajski hidrotehnik Tobija Gruber, brat
Gabrijela, graditelja Gruberjevega prekopa
v Ljubljani.

Valvasor³ je opisal okoli 70 jam na
Slovenskem. Med njimi se mu zdi Postojn-
ska jama največja in najdaljša, saj pravi,
da je prodril gotovo dve milj daleč, pa še
ni prišel do konca. Obenem sodi, da je
Postojnska jama med vsemi, kar jih je videl,
najbolj strahotna. Cepi se v mnogo hodni-
kov in votlin, ima izredno globoka brezna,

vsepovsod pa kamnitne stebre s pošastnimi podobami, da se vsakomur naježe lasje, ko jih zagleda.

Nagel⁴ je raziskoval prirodne posebnosti na Kranjskem in Moravskem, zlasti jame, po naročilu cesarja Franca, moža cesarice Marije Terezije. Delo ni izšlo v tisku, a se hrani rokopis na Dunaju. Med drugim si je ogledal tudi Postojnsko in Črno jamo in ju upodobil še precej realistično. Narisal je tudi načrt vhodnega dela Postojnske jame.

Hacquet,⁵ ki je bival več let na Slovenskem, je prišel v Postojno l. 1774. Ker je bila takrat zaradi izredne suše struga Pivke ob vstopu v podzemlje izjemoma suha, je mogel priti v Postojnsko jamo tudi skozi požiralnik, ki je 18 m niže od zgornjega vhoda. Kot preudaren razsvetljenec je zavrnil Valvasorjeve trditve o dolžini Postojnske jame in globini prepadov v njej. Bil je tudi v Črni jami, ki se mu zdi v primerjavi s Postojnsko jamo mnogo prikupnejša in lepša.

Pet let za Hacquetom je bil v obeh jamah Gruber.⁶ V Postojnski jami opisuje med drugim naravni most, s katerega razsodno ocenjuje globino do podzemeljske Pivke. Ob levi steni je zašel v nek stranski rov, bržčas v oni, kjer so stari podpisi. Še isto popoldne je prebil v Črni jami, ki ga je s svojo lepoto navdušila. O Postojnski jami je objavil dve, o Črni jami pa štiri svoje podobe. Vse so zelo nejasne.

Postojnsko in Črno jamo, ki se v starejšem nemškem slovstvu navaja kot Magdalengrotte in je zato ne smemo zamenjavati z Magdaleno jamo, so torej izpričano obiskovali posamezni potniki že v XVIII. stol. Proti napitnini so jih po podzemlju vodili domačini, ki so jim svetili z baklami ali trskami. Sama Postojnska jama pa je imela obiskovalce že pred Valvasorjem. Dokaz so podpisi v Imenski jami. Najstarejši še vidni podpisi so iz 16. stoletja.

Postojnski okrožni blagajnik Josip Jeršinovič pl. Löwengreif se je prvi posvečal z vso ljubeznijo tukajšnjemu podzemlju. Rodil se je v Ljubljani l. 1775 in umrl v Samoboru l. 1847, kjer je prebil zadnja leta svojega življenja. Kmalu je našel pri tej svoji prizadevnosti enakovrednega tovariša v štiri leta starejšem grofu Francu Hochenwartu, ki je bil velik ljubitelj prirode in neutruden pospeševalec razvoja deželnega muzeja v Ljubljani.

Ko je stikal Jeršinovič l. 1797 v družbi nekaterih častnikov po Črni jami, je tu našel prve človeške ribice. Pomena najdbe

pa se takrat še ni zavedel. To se je zgodilo šele 17 let kasneje, ko je bil v Črni jami skupaj s Hochenwartom. Poslej je postalo to najdišče človeških ribic splošno znano. Zasenčilo je prvi dotlej znani najdišči Lintvern v dolini Bele pri Vrhniki in Vir pri Stični. S tem je dobila Črna jama novo privlačnost in obiskovali so jo mnogi tujci, med njimi zlasti Angleži.

Medtem se je začelo novo obdobje tudi za Postojnsko jamo. Povod je dal obisk avstrijskega cesarja Franca I., ki je na poti z Dunaja v Trst prispel 16. maja 1816 v Postojno. Da bi Veliko dvorano za vhomom v Postojnsko jamo primerno razsvetlili, je Jeršinovič najel nekaj delavcev, in sicer Franca Šibenika, Valentina Berneta in Luko Čeča. Ko jih je napotil do podzemeljske Pivke, se je prvič pokazalo, da je struga blizu spodaj in da je sorazmerno plitva. Vendar se ob reki ni dalo prodirati naprej, ker so pot hitro zastavile navpične stene. Jeršinovič je skupaj s temi delavci stikal tudi po Imenskem rovu, ki je bil menda že dolgo zapuščen. Tu je nenadoma trčil na zasigano človeško okostje, ki si ga je malo dni nato ogledal tudi Hochenwart. O nadaljnji usodi te za znanost izredno pomembne najdbe žal danes ničesar ne vemo.

Josip Jeršinovič-Löwengreif (1775–1847), prvi propagator Postojnske jame

Nekako v istem času je bil v Postojnski jami nemški pesnik Johann Georg Fellingner, po rodu iz Peggaua na Zgornjem Štajerskem. Leta 1815 je bil namreč premeščen v Postojno kot vojaški konskripcijski nadzornik, a ga je tu že 27. nov. 1816 zatekla smrt. Eno svojih poslednjih pesmi je posvetil Postojnski jami. Pesnitev, ki izzveni domala kot slutnja skorajšnje pesnikove smrti, je objavila celovška Carinthia leta 1816.

Leta 1818 je bil cesar Franc I. drugič v Postojnski jami. Tik pred napovedanim prihodom so bili najdeni notranji prostori jame, ki so dali osnovo postojnskemu turizmu. Ob tako pomembnem dogodku je kar čudno, da je obstajala dolgo časa nejasnost o tem, kdo je prvi prodril v notranjost postojnskega podzemlja in kdaj se je to primerilo. Da se dožene resnica, je zaslíšal 19. dec. 1823 postojnski okrožni komisar Friderik Kreuzberger vitez pl. Kreuzberg kot pričo tega dogodka bivšega cestnega nadzornika Jakoba Vidmarja. Izpoved, ki jo je dal pod častno besedo, dobesedno povzema Schmidl.¹ Iz nje izhaja, da sta prišla v Postojno cesar Franc I. in njegova žena cesarica Karla Avgusta aprila 1818. Nekaj dni prej je poveril Jeršinovič Vidmarju nadzorstvo nad delavci, ki so v Veliki dvorani nameščali transparente in luči. Z največjim naporom je splezal neko popoldne delavec Luka Čeč na visoko skalo nad podzemeljsko Pivko in izginil vsem izpred oči. Že so se vsi bali,

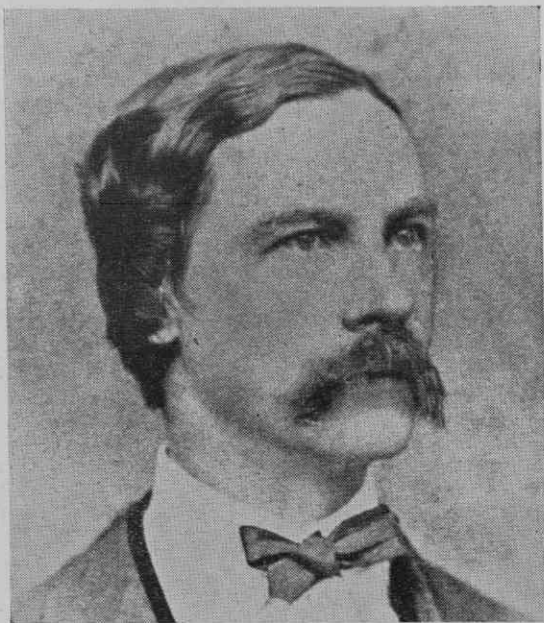
da se mu je primerila kakšna nesreča, ko se je čez dobre pol ure zopet pojavil vrh skale in je navdušeno zaklical: »Tu je nov svet, tu je paradiž!« Naslednjega dne so se napotili daleč v notranjost jame z Lukom Čečem Jakob Vidmar, Jakob Vičič, Franc Šibenik in okrajni gozdar v Planini Franc Mühleisen. Kljub temu dokaznemu postopku se v raznih spisih še precej let pozneje napačno navaja Jeršinovič kot dejanski odkri-vač notranjih delov Postojnske jame.

Zares je čudno, da ni doslej še nihče preverjal datuma cesarjevega obiska v Postojni, ki se ga seveda Vidmar po petih letih ni več mogel točno spominjati. Zanesljiva opora pri tem so notice v Laibacher Zeitung in Osservatore triestino aprila 1818. Iz njih izvemo, da je prišla cesarska dvojica na poti iz Ljubljane v Postojno 16. aprila in da je tu prenočila. Naslednjega dne je nadaljevala pot v Trst, 21. aprila pa se je cesar mudil v Lipici, a cesarica si je ogledala Vilenico, ki ni daleč stran in je torej takrat še zelo slovela. Tako moremo zaključiti, da je našel Luka Čeč nadaljevanje Postojnske jame vsaj 14. aprila, bolj verjetno pa še kak dan prej.

V Postojni so se takoj zavedali važnosti tega dogodka. Okrožni urad je dal Postojnsko jamo nemudoma zapreti, da jo zavaruje pred nepoklicanimi gosti. Turistično ureditev v njej je osebno vodil Jeršinovič. Po njegovih napotkih so delavci v Veliki dvorani zgradili čez Pivko lesen most, namestili stopnice do vhoda v novo odkriti rov in odstranjujoč vmesne ovire nadelali varno stezo v notranjost podzemlja. Dne 17. avgusta je tod stopal kot prvi obiskovalec takratni avstrijski prestolonaslednik Ferdinand. Visoki gost si je nato ogledal še Črno jamo, kjer mu je svetilo 25 domačinov. Tu so zanj ulovili več človeških ribic. Med udeleženci pri prestolonaslednikovem obisku v obeh jamah je bil Henrik Costa in se o tem obširno razpisal.⁷

S tem obiskom so se vrata v Postojnsko jamo turizmu široko odprla. K temu je v prvi vrsti pripomogla izredno ugodna lega jame v neposredni bližini cesarske ceste, kjer je bilo vedno dovolj domačih in tujih potnikov in so obratovali vse do zgraditve železniške proge zlasti med Dunajem in Trstom poštni vozovi večkrat na teden v obe smeri po točno določenem voznom redu, ki je predvideval daljše postanke v Postojni. Tu so takoj spočetka uvedli kontrolno knjigo obiskovalcev jame, ki so si jo lahko ogledali proti vstopnini 30 krajcarjev.

Do konca leta 1819 je bilo 114 vpisov. Že v tej zadnji tretjini leta so bili v Postojnski

Franc Hohenwart (1771–1844), avtor prvega vodnika po Postojnski jami

jami ljudje od blizu in daleč: iz Trsta, Gorice, Ljubljane in še drugih krajev na Slovenskem, iz oddaljenejših takratnih habsburških dežel do vključno Tirolske, Češke, Madžarske in severne Italije, pa tudi že iz Nemčije, Rusije in južne Italije. Med njimi je bilo več članov dunajskega in neapeljskega dvora in minister iz Weimara, takratne prestolnice saško-weimarske nemške države. Nekateri potniki so si ogledali tudi Črno jamo.

Leta 1820 je obisk Postojnske jame dosegel 427 oseb. Zdaj imamo prve obiskovalce že tudi iz Hrvatske in Slavonije, Švice, Danske, Francije, Anglije in Nizozemske. Izmed Slovencev je bil 22. maja v jami Prešernov prijatelj Andrej Smole z družbo sedmih rojakov. Iz vpisne knjige obiskovalcev pa povzemamo, da je bil v jami ponovno 28. maja 1826.

Postojnski turizem je bil torej od vsega začetka mednaroden, od l. 1821 pa vključuje tudi že tujo diplomacijo in najvišje predstavnike tujih držav.

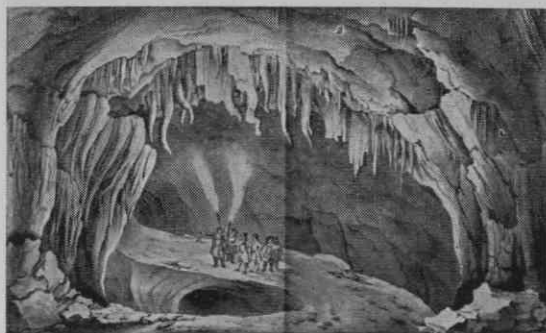
Prvo priložnost za take obiske je dal kongres Svete zveze v Ljubljani, ki se je začel januarja 1821. Ker so v Postojni predvidevali prihod tu zbranih zaveznikov, so popravili v hudem zimskem mrazu vozno pot iz osrčja Postojne do Postojnske jame, od tod do Črne jame pa so nadelali novo pot. Hkrati so se spomnili tudi ogleda vrednega veličastnega vhoda v Planinsko jamo, iz katere priteka Unica. Zato so poskrbeli za udoben dohod do jame s cesarske ceste v Planini, ki je v neposredni bližini. Tako se je naenkrat začelo zanimanje tudi za Planinsko jamo.

V Postojno sicer ni bilo v Ljubljani zborujočih vladarjev, bila pa sta zato dva obiska članov delegacije carske Rusije. Dne 16. aprila sta si ogledala Postojnsko jamo generalni adjutant carja Aleksandra knez Menšikov in vodja ruskega generalnega štaba knez Volkonskij, osem dni nato pa je bil Volkonskij ponovno v jami, to pot z ruskim zunanjim ministrom grofom pl. Nesselrodejem, ki je veljal za enega najbolj vnetih zagovornikov načel Svete zveze. Obakrat je bila jama slavnostno razsvetljena, goste pa je pozdravil in vodil Jeršinovič. Že februarja pa je bil v Postojnski jami Alojzij Schaffenerath s posebnim naročilom, da naslika nekaj motivov iz jame za avstrijskega cesarja Franca. Kasneje je bil okrožni inženir v Postojni in je mnogo storil za turistično ureditev in propagando Postojnske jame.

Leta 1821 je izkazala kontrolna knjiga 392, 1822. leta 333 in 1823. leta 485 obiskovalcev jame. Med njimi je bil Josip Henrik Štratil, takratni okrajni gozdar v Stični. Prav njemu je prinesel 26. jun. 1825 kmetski posestnik Gek z bližnjega Vrha lepega močerila, ki ga je ujel devet dni poprej. Shranil ga je doma v steklenici, še isti dan pa je živalca skotila živega mladiča. Štratil je takoj ocenil važnost tega dogodka. Napisal je natančen rojstni protokol, ki je bil objavljen leta 1831.⁸

V Inštitutu za raziskovanje krasa SAZU v Postojni hranijo Štratilovo okoli 800 stihov obsegajočo nemško pesnitev v rokopisu, ki je nastal l. 1824. Svoj čas je bila v zasebni lasti nekdanjega direktorja Postojnske jame Ivana Andreja Perka. V njej Štratil opeva razvaline gradu na Soviču in Postojnsko jamo ter slavi Kranjsko, ki se ponaša z živosrebrnim rudnikom v Idriji, s Cerkniškim jezerom in človeškimi ribicami, česar vsega ne premore nobena dežela v takratni habsburški državi.

Vse do konca septembra 1823 je bil blagajnik in hkrati upravnik Postojnske jame Jeršinovič, ki ima ogromne zasluge za njeno prvo turistično ureditev. V znak posebnega priznanja je prejel v dar briljantni prstan od avstrijskega in nato še od ruskega vladarja. Ni čuda, da je zasenčil preprostega delavca Luko Čeča in so ga slavili kot dejanskega odkrivača Postojnske jame. Tolik ugled in nenehna hvala pa sta izzvala zavist nekaterih njegovih osebnih nasprotnikov, ki so Jeršinoviču očitali celo denarno okoriščenje, da si se je izkazalo, da je nasprotno trošil in zastavljal svoj denar v korist jame. To je Jeršinoviča tako prizadelo, da je odložil vse posle pri jami in kljub prošnjam dokončno odstopil. Poslej je delal v Postojnski jami le priložnostno, da je kdaj vodil visoke goste po njej, nadzoroval razna izkopavanja ali pa pomagal pri organizaciji

Naravni most v vhodnem delu Postojnske jame po Naglu iz leta 1748

množičnih jamskih prireditvev. Jamski arhiv hrani zadnji tak dokument iz l. 1838. Najkasneje l. 1843 se je Jeršinovič preselil v Samobor.

Jeršinovičev odstop je dal pobudo, da se je ustanovila posebna Jamska komisija, ki je postala upravni organ Postojnske jame. Predsedoval ji je okrožni glavar, ostali člani pa so bili okrožni komisar, blagajnik in inženir ter en zastopnik postojnskega občinskega odbora, ki je prevzel posle dežurnega blagajnika. Jamska komisija je bila pristojna, da je nastavljala in plačevala jamsko osebje, skrbela za popravila in razsvetljavo v jami, da je vodila kontrolno knjigo o obiskovalcih, določala višino vstopnine ter oskrbela vse dopisovanje in naznanila, ki so se tikala Postojnske jame. Sedaj je bil po odstopu Jeršinoviča zadolžen za nadaljno turistično ureditev jame kot član Jamske komisije inženir Schaffenrath, ki se je izkazal kot njegov vredni naslednik. Rodil se je leta 1794 v Ljubljani in je umrl v Postojni l. 1836. Blagajniške posle je sedaj prevzel postojnski hišni posestnik Anton Fabiani.

Hkrati z ustanovitvijo Jamske komisije se je sestavil prvi jamski statut, ki je stopil v veljavo 13. aprila 1824.

Jamska komisija je izvolila prvo jamsko osebje, ki je bilo zapriseženo februarja 1825. Jamska vodnika in hkrati nadzornika jame sta postala Franc Šibenik, ki je bil več pisanja in branja, in Josip Vesel zlasti zato, ker je znal nekaj nemško. Za pomožne vodnike svetilničarje pa so bili imenovani Luka Čeč, Martin Berne, Miha Križaj, Anton Vuzler, Martin Smrekar in Franc Piskar, ki so bili menda vsi nepismeni.

Med imenovanimi srečamo tri stare znanke Šibenika, Čeča in Berneta, ki so se kot jamski delavci in pogumni raziskovalci Postojnske jame izkazali prvič že l. 1816, še

bolj pa dve leti zatem, ko so raziskovali notranje dele jame in se pri tem prvi prebili v nekatere stranske rove in na vrh Velike gore. Najpomembnejši med njimi je bil vsakakor Luka Čeč, odkrivač Postojnske jame. Rodil se je v Postojni 11. oktobra 1785 in je ostal v jamski službi do smrti 31. avgusta 1836.⁹ Njegov, prav tako pa tudi Šibenikov rod je dal še več izvrstnih jamskih vodnikov, ki so se izkazali pri kasnejših napornih raziskavah postojnskega podzemeljskega sistema.

Šibenik, Čeč in Berne, ki so dotlej vedno skupno vodili tujce po jami, so se čutili s tem gmotno prizadete, kajti poslej je veljal za spremstvo obiskovalcev strog vrstni red, plačilo pa je znašalo za vsako uro 10 krajcarjev po osebi. V tej stiski so naslovili že 17. marca 1825 na deželni gubernij dolgo prošnjo, v kateri so se sklicevali na svoje izredne zasluge pri odkritju Postojnske jame, da se jim tudi kot očetom številnih otrok olajša preživljanje družine in zato prizna vodniški monopol do smrti, medtem ko bi si za primer številnejših obiskovalcev, ki jih sami ne bi mogli voditi, po lastni izbiri poiskali priložnostne pomočnike. Po treh mesecih je bila njihova prošnja zavrnjena z utemeljitvijo, da sta bila že Schoenleben (!) in Valvasor nad eno miljo daleč v Postojnski jami in da zato ni bilo prav nič čudnega najti še druge oddaljenejše dele podzemlja.

Prosilci pa niso mirovali. Leta 1832 so se končno obrnili s posebno vlogo na samega cesarja. To pot jim je oblast zagrozila takojšen odpust iz službe, če bi prošnjo še kdaj ponovili. Ta je namreč hotela z odklonitvijo prošnje preprečiti njihovo samovoljo v jami, ker se je bala, da potem ne bo mogla prav nadzirati nedotaknjenosti kapniškega bogastva in preprečevati vsako možnost, da bi na svojo roko skrivoma trgovali s kapniki, ki si jih je želel vzeti s seboj za spomin marsikateri tujec.

Leta 1824 je Jamska komisija uvedla prve jamske vstopnice. Vstopnina za civilne osebe je znašala 24, za pripadnike vojske pa 12 krajcarjev. Polovično vstopnino so plačali tudi otroci, vendar se jim je obisk jame zaradi možnih nezdod zaenkrat odsvetoval. Služinčad, ki je kdaj spremljala potnike v jamo, je imela brezplačen vstop.

Razsvetljavo je plačal vsak po naročilu, vendar je bila prepovedana uporaba bakel in zažiganje snopov slame. Tako imenovana velika razsvetljava do Plesne dvorane, do kamor so navadno vodili goste, je stala 45, mala razsvetljava 16 goldinarjev, navadna le ob spremstvu jamskega vodnika in dveh

Detajl iz Črne jame po Naglu iz leta 1748

svetilničarjev, ki so po jami obvezno spremljali vsakega gosta, pa 2 goldinarja. Izredna razsvetljava ob obiskih vladarjev je veljala 225, ob obiskih nadvojvod z dunajskega dvora 180, če so šli v jamo ministri ali tuji poslaniki, pa 90 goldinarjev. Če si je kdo želel ogledati jamo od Plesne dvorane naprej do zaves, do kamor je bila sprva speljana pot, je plačal za razsvetlavo še polovico takse zraven, ako pa se je hotel povzpeti na Veliko goro (prejšnjo Kalvarijo), ali pa iti v stranske rove, kjer je bilo gibanje precej težavno in zamudno, je doplačal za vsako uro časa še 10 goldinarjev. To so bile velike vsote denarja, ki so jih seveda zmogli le izbrani petični krogi tedanjega sveta.

Da omogoči bolj cenen in hkrati zelo donosen množični obisk Postojnske jame, je Jamska komisija sklenila vsako leto prirediti na binkoštni ponedeljek posebno jamsko slavje. Ta dan je bila jama razkošno razsvetljena, v Plesni dvorani pa je igrala godba in se je razvil ples. Vstopnina je bila takrat en goldinar po osebi, postojnski občani z družinami pa so imeli izjemoma brezplačen vstop.

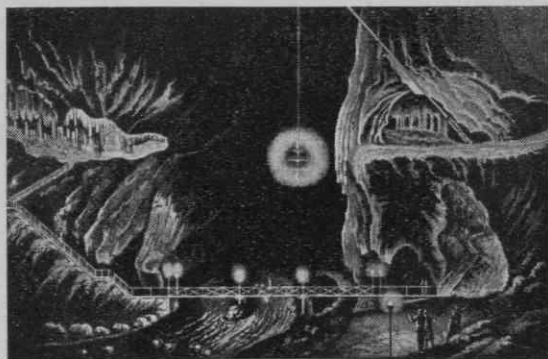
Iz ohranjenih listin v jamskem arhivu se more razbrati, da je bilo prvo tako jamsko slavje l. 1825, prva posebna vabila v časnikih pa so bila objavljena l. 1826, in sicer v *Osservatore triestino* in v *Laibacher Zeitung*. Razen tega je tiskala posebna vabila tiskarna v Postojni, in sicer ne le v nemškem, temveč večkrat tudi v francoskem jeziku.

Koliko ljudi je bilo ta dan v Postojnski jami oziroma koliko vstopnic je bilo prodanih, se za vsako leto dokumentarično ne da več ugotoviti. Obiskovalcev, ki so ta dan plačali vstopnino, niso zabeležili v kontrolno knjigo. Ohranjene listine govore včasih o številu prodanih vstopnic, tako da tu niso zajete stotine domačinov, ki so imeli takrat brezplačen vstop v jamo; včasih navajajo skupni denarni promet tega dne, kdaj pa le čisti izkupiček od prireditve.

Vsekakor je tradicionalno binkoštno jamsko slavje privabilo v Postojno že pred zgraditvijo železniške proge mnogo ljudi zlasti iz Trsta, Gorice, Ljubljane in Reke. Sicer so prireditelji večkrat tožili, da je bil obisk zaradi slabega vremena nezadovoljiv in so se tolažili z naslednjim letom, vendar je bil ta tako tehten, da je navadno skoraj dosegal obisk vseh ostalih dni tistega leta. K temu so mnogo pripomogla včasih izredno mikavna vabila, ki so jih prinašali časniki pred jamskim slavljem običajno tri-

krat zaporedoma. Tako beremo n. pr. v vabilu l. 1827 med drugim tole: Postojnska jama je doma in tudi v tujini tako znana, da tu ne bomo naštevati njenih posebnosti. Katakombe v Italiji in na Siciliji, piramide in obeliski v Egiptu in ogromne indijske pagode v Aziji so sicer izrednega občudovanja vredne priče človekove umetnosti in duhovne veličine, a če jih primerjamo s Postojnsko jamo, se bomo prepričali, da moremo ob nje enakovredno postaviti to čudovito tvorbo prirode. To pestro čudo podzemlja bodo tudi letos razsvetljevale neštete sveče in svetilke, več ogleda vrednih delov jame pa bo to pot prvič razsvetljenih. Da bodo gostje čim bolj zadovoljni, jim bo pred vhodom v jamo na veseličnem prostoru na voljo vsakovrstna jedača in pijača po najnižjih cenah. Razen tega bo oskrbela gostilna Pri ogrski kroni na željo vsakomur čim boljše prenočišče. Jama se odpre točno ob 3 popoldne in zapre ob 6 zvečer, ko bo končano jamsko slavje. Nato se bo razvil ples v imenovanem gostišču. Vstopnina znaša en goldinar za osebo, hvaležno pa se sprejemajo ysa preplačila dobrotnikov v neomejenem obsegu.

Obisk jame je bil v naslednjih letih zelo zadovoljiv. Leta 1824 je dosegel 470 ljudi, l. 1825, ko je bila prva binkoštna prireditev, že 774, l. 1833 je prvič presegel 1000, l. 1843 pa 2000 oseb. Marčna revolucija in veliki neredi, ki so ji sledili, so povzročili, da je obisk silno nazadoval; l. 1848 si je ogledalo Postojnsko jamo samo 983 tujcev, l. 1849 celo le 669. To leto je namreč izjemoma odpadla binkoštna prireditev. To pa je bila le kratka epizoda. Dejansko je imela jama toliko obiskovalcev, da je postala že okoli l. 1830 vir znatnih dohodkov. Zato se je sprožil pravni spor, kako naj se upravlja in uporablja jamski sklad in kdo bodi dejanski lastnik Postojnske jame. Za to sta se

• Pogled v Veliko dvorano (po Schaffenrathu, l. 1830)

potegovala postojnska občina in okrožje. Po dolgih letih je končno rešil spor leta 1848 cesarjev odlok, ki je določal, da je jama v državni lasti, denar iz jamskega sklada pa se sme trošiti le za potrebe izboljšav v jami in za nova raziskovanja v njej, ki utegnejo prinesiti najdbo novih doslej neznanih delov postojnskega podzemlja.

Razkošna razsvetljava Postojnske jame ob visokih obiskih, ki niso bili redki, zlasti pa na binkoštni ponedeljek, je terjala nabavo precejšnjega inventarja. Ta je obsegal v začetku l. 1825, torej še pred prvim jamskim slavljem, 10 rudniških svetilk, 103 svetilke na olje in 11 različnih lestencev za sveče, pozneje pa je stalno naraščal. Stekle izdelke za take namene je Postojnski jami v tistem času dobavljala predvsem Pagliaruzzijska steklarna na Javorniku pri Suhem vrhu, ki se dviga nad Zadnjim krajem Cerkniskega jezera. Obrat je delal od 1816 do 1845 in je imel eno svojih skladišč v Planini.¹⁰

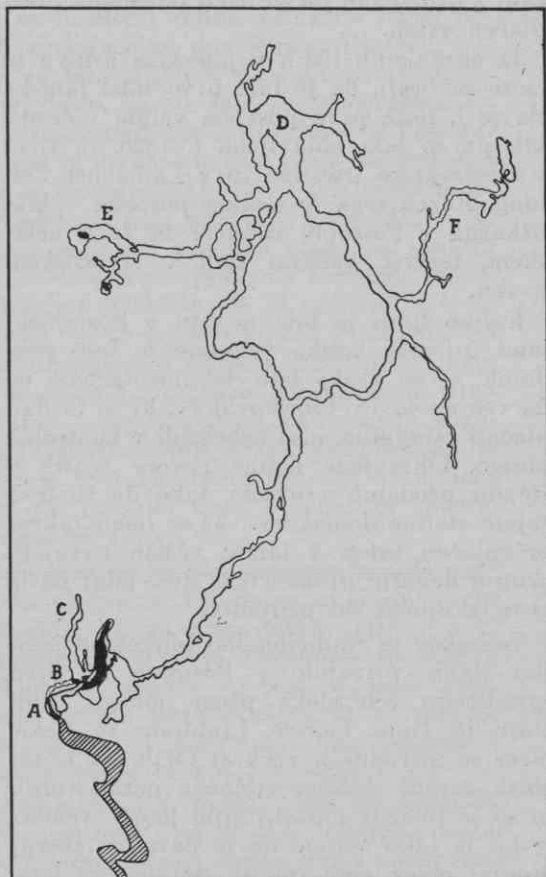
Da bi Postojnsko jamo zavarovali pred preočitnimi poškodbami, je Jamska komisija takoj spčetka prepovedala lomljenje in odnašanje kapnikov. Ker pa je bilo povpraševanje po tem naravnem okrasju precejšnje, je prodajo kapnikov vendarle legalizirala. V ta namen so pod nadzorstvom Jeršinoviča lomili jamski uslužbenci kapniške tvorbe v stranskih neturističnih rovih. Za to delo so bili posebej plačani. Kapnike so oddajali v posebej določeno stavbo, kjer je Jamska komisija nadzorovala prodajo, določala ceno in odvajala izkupiček v jamski sklad. Pač pa je bilo jamskemu osebju najstrožje prepovedano, da bi to počenjali na svojo roko in kakorkoli samolastno trgovali s kapniki. V tem primeru jim je grozil takojšen odpust iz službe in sodni pregon zaradi kraje.

Postojnska jama torej svoj čas ni uživala posebne zaščite. Zato razumemo jadikovanje mladega Freyerja, kasnejšega kustosa deželnega muzeja v Ljubljani, ko je ugotovil med l. 1819, ko je bil prvič v jami, in kasnejšo dobo, ko je tu izkopaval kosti izumrlih živali za muzej, velikanska opustošenja. Bil je to prvi osamljeni glas v prid učinkovitega varstva naših prirodnih spomenikov.

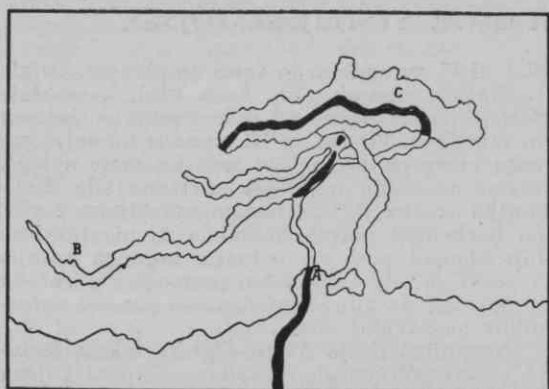
Turistično urejevanje Postojnske jame je pod vodstvom Schaffenratha hitro napredovalo, ker je dobil izdatno pomoč pri idrijskem rudniku. Ondotni minerji so s sodelovanjem rudniških nadzornikov Mihaela Glančnika, po rodu koroškega Slovence iz Naborjeta, in Idričana Alojzija Urbasa širili ozka grla v jami in prebijali naravne pregrade, ki so ločile sosednje rove. Tako

je bila že l. 1829 speljana turistična pot do vrha Velike gore. Leta 1832 je bil najden in raziskan krasno zakapani stranski Pisani rov. Da ga ohranijo čim bolj nedotaknjene, so namestili ob vhodu vrata in je bil dostopen le redkim izbranim gostom. Naslednje leto je izdelal postojnski ključavničar po Schaffenrathovih načrtih masivna vhodna vrata v Postojnsko jamo, da vanjo zimska burja ne bi več mogla zanašati snega. Isto leto je izdelal po naročilu Jamske komisije rudniški jamomerec Alojzij Fercher prvi podrobni načrt Postojnske jame. Bil je slovenski Ziljan iz Čajne in je bil zaposlen pri idrijskem rudniku od 1825 do svoje smrti 1869.

Hkrati z nakazanimi turističnimi preurejitvami je teklo v Postojnski jami raziskovalno delo. Zlasti v Plesni dvorani in v območju Velike gore so trčili na ostanke izumrlih živali, v glavnem menda jamskega medveda. Za take najdbe sta se sprva zanimala Jeršinovič in Hohenwart, nato pa tudi Freyer. Material so menda izročili de-

Fercherjev načrt takrat znanega dela Postojnske jame iz leta 1834. — A. Ponor Pivke; B. Velika dvorana; C. Imenski rov; D. Velika gora; E. Tartar; F. Pisani rov

Naglov načrt vhodnega dela Postojnske jame iz leta 1748. —
A. Ponor Pivke; B. Imenski rov; C. Velika dvorana

želnemu muzeju v Ljubljani, a ga tu danes skoraj več ni. Iz tega časa prvih izkopavanj izvira tudi najdba ostankov povodnega konja.¹¹

Leta 1831 je našel Luka Čeč prvega jamskega hrošča v Postojnski jami. Izročil ga je Hohenwartu, ta pa Ferdinandu Schmidtu, ki je bil trgovec v Šiški pri Ljubljani, sicer pa odličen prirodoslovec-amater. Schmidt je imenoval tega hrošča *Leptodirus hochenwarti* in mu dal tudi domače ime drobnovratnik. Tako je zdaj Hohenwart podobno kot l. 1818 Jeršinovič po krivici zasenčil pravega najditelja Čeča. Ker je bilo med biologi dotlej splošno mnenje, da v podzemlju razen človeških ribic ni drugega živalstva, je najdba izzvala ogromno zanimanje. Domači in tuji raziskovalci so začeli podrobno preiskovati Postojnsko jamo, kmalu pa še druge naše laže dostopne votline. Tako je postal zaradi Čečeve najdbe Slovenski kras zibelka biospeleologije, prispevki o našem jamskem živalstvu, ki jih je objavljala Schmidt, pa so bili med prvimi na svetu. Ni slučaj, da se je kasneje prvi biospeleološki laboratorij uredil prav v Postojnski jami. Kakšnega posebnega zanimanja za našo jamsko floro pa takrat še ni bilo. Častna izjema je znameniti slovenski botanik Friderik Velbič, po rodu iz Gospe Svete. Bil je zdravnik in je oktobra 1836 v Postojnski jami marljivo zbiral floro za svoj herbarij.

V najstarejšem obdobju raziskovanja Postojnske jame, ki obsega čas od 1818 do 1849, se rojevajo prve posebne publikacije o njej. To so turistični vodniki po jami, ki so ohranili do današnjega časa svoj tehtni dokumentarni pomen. Prvo delce je napisal že l. 1821 G. Volpi v Trstu.¹² Dva vodnika je sestavil A. Schaffenerath. Prvi, manjši, se je tiskal v Postojni in pozneje menda ni bil nikjer registriran; drugi, večji, je izšel šele po smrti avtorja leta 1837 v Ljubljani, vendar je tu natisnjeno leto izdaje 1834, ker je bil ob izidu že precej zastarel. Ta vodnik je doživel tudi italijansko izdajo.¹³ Zelo tehtno in obsežno pa je delo Hohenwarta, čigar bogato ilustrirani vodnik prinaša Schaffenerathove podobe iz jame.¹⁴

Ob Hohenwartov spis o Postojnski jami se je moglo v tisti dobi enakovredno postaviti le prvo tako temeljno delo o jami Baradli pri Aggteleku na Madžarskem.¹⁵ V tej tekmi z Baradlo je že leta 1850 odločno zmagala Postojnska jama. K temu sta pripomogla dva dogodka: epohalno raziskovanje Adolfa Schmidla na Slovenskem krasu in posebej v Postojnski jami ter zgraditev železniške proge skozi Postojno do Trsta. S tem pa se začneja drugo veliko obdobje v zgodovini Postojnske jame.

OPOMBE

1. Schmidl, A., Die Grotten und Höhlen von Adelsberg, Lueg, Planina und Laas, Wien 1854. — 2. Lapajne, S., Aus der Chronik der Adelsberger Grotte, Laibach 1907. — 3. Valvasor, J. W., Die Ehre des Herzogtums Krain IV, 551 ss, Laibach 1689. — 4. Nagel, J. N., Beschreibung deren ... in dem Herzogtum Crain befindlichen Seltenheiten. — 5. Hacquet, B., Oryctographia Carniolica I, 125 ss, Lipsia. — 6. Gruber, T., Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain, Wien 1781. — 7. Costa, H., Reiserinnerungen aus Krain, 54 ss, Laibach 1848. — 8. Grošelj, P., Kako so odkrili človeško ribico?, Proteus I (1934), 6. — 9. Savnik, R., Naši zaslužni raziskovalci in propagatorji Postojnske jame, Turist. vestnik III (1955), 325 ss. — 10. Valenčič, V., Steklarni na Notranjskem Javorniku, Kronika III (1955), 87 ss. — 11. Savnik, R., Razvoj domače speleologije in nekatere njene aktualne naloge, Inštitut za raziskovanje Krasa SAZU, Poročila I, 1955, 9 ss. — 12. Volpi, G., Über ein bei Adelsberg neu entdecktes Paläotherium, Triest 1821. — 13. Schaffenerath, A., Wegweiser für den Wanderer in der Adelsberger Grotte, Adelsberg 1829; isti, Beschreibung der berühmten Grotte bei Adelsberg, Laibach 1834; isti, Descrizione della famosa grotta presso Adelsberg nella Carniola, Udine 1846. — 14. Hohenwart, F., Wegweiser in der berühmten Adelsberger und Kronprinz Ferdinands Grotte bei Adelsberg in Krain, I-III, Wien-Laibach 1830 in 1832. — 15. Vass, I., Az Aggteleki barlang leírása, Pesten 1831.